

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема формування культури поведінки підростаючого покоління є однією з головних на сучасному етапі розвитку людства. Зниження культурно-морального рівня суспільства в цілому веде до необхідності створення нових підходів і шляхів формування культури поведінки особистості, особливо в контексті загальнолюдських цінностей і норм поведінки. Як відомо, фундамент культури поведінки закладається у шкільному віці, що визначає подальший гармонійний розвиток особистості і суспільства в цілому. Отже, в сучасних умовах серед важливих завдань виховання школярів на перший план висунуто формування культури поведінки.

Актуальність проблеми також підтверджуються державними документами про освіту (закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти, закон України про загальну середню освіту, Концепція національного виховання, Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі). Ці документи орієнтують освітньо-виховний процес на здійснення підготовки людини до життя в суспільстві на засадах гуманізму й толерантності, а також підтверджують важливе значення всебічного розвитку особистості як найвищої цінності суспільства.

У науково-педагогічній літературі (Є. Бондаревська, Я. Коломинський, С. Якобсон) неодноразово зазначалося ускладнення завдань культурно-морального становлення і розвитку школярів у зв'язку зі зміною соціального середовища [2; 5]. Зростаючий обсяг інформації, суттєві зміни, що відбулися в останні роки в системі освіти, пов'язані з посиленням уваги до особистості учня як основної соціальної цінності. Соціальні, економічні та інші проблеми сучасного суспільства впливають на особистісний розвиток і поведінку підростаючого покоління. Питанням формування культури поведінки школярів велику увагу приділяють сучасні педагоги і психологи. Сьогодні тему успішно розробляють І. Бойчев, Н. Дерев'янка, К. Дорошенко, О. Проценко, Р. Шулигіна [1; 3; 4; 6; 7].

Водночас аналіз теорії та практики показав, що в дослідженнях, присвячених культурі, корекції поведінки дітей шкільного віку недостатньо уваги приділяється розкриттю педагогічних умов формування культури поведінки школярів. Також залишаються маловивченими питання аналізу обставин середовища життєдіяльності дітей, при яких формування культури поведінки відбувається ефективніше. Однак проблема негативних поведінкових проявів школярів загострюється з

кожним роком, а особливо у школярів з неблагополучних та неповних сімей. Тому пошук оптимальних шляхів гуманізації виховання для ефективного формування культури поведінки підростаючого покоління входить в число першорядних завдань педагогічної науки і практики.

Мета статі: визначити та проаналізувати педагогічні умови формування культури поведінки школярів у позакласній діяльності.

Сьогодні вчені та педагоги-практики неодноразово звертаються до проблеми формування культури поведінки підростаючого покоління, підкреслюючи наявність тенденції морального розладу соціуму. Зміни, які постійно відбуваються в суспільстві, визначають переформування вимог, що висуваються державою та суспільством до сучасної школи. Залишається відкритим питання, яким чином організувати навчально-виховний процес, щоб змінити на краще рівень культури школярів.

Цілеспрямована, систематична робота з виховання навичок та звичок культурної поведінки повинна починатися з того моменту, коли школяр вперше приходить у школу. Якщо елементарні норми культурної поведінки не прищеплені дітям з раннього віку, то пізніше необхідно перевиховувати учнів, які укоренили в собі негативні звички, що значно ускладнює роботу над вихованням підростаючого покоління [3, с. 14].

Все це призводить до необхідності пошуку нових методів виховання та педагогічних втручань, ефективність яких забезпечується низкою педагогічних умов. Кожна з умов, що забезпечує формування культури поведінки школярів у позакласній діяльності цілком самостійна в силу своєї специфіки та призначення, але свій потенціал вони розкривають найбільш повно лише в сукупності. Отже, визначимо педагогічні умови, які сприятимуть ефективному формуванню культури поведінки школярів у позакласній діяльності:

- сформованість мотиваційно-потребової сфери особистості школяра у збагаченні уявлень про етикет поведінки та усвідомленні моральних та естетичних норм, прийнятих в суспільстві;
- створення культурно-естетичного середовища в навчально-виховному закладі;
- організація культурно-дозвіллевої діяльності школярів, націленої на закріплення знань, вмінь та навичок культурної поведінки.

Проаналізуємо кожну з запропонованих педагогічних умов формування культури поведінки школярів. Щодо першої умови – *сформованість мотиваційно-потребової сфери особистості школяра у збагаченні уявлень про етикет поведінки та усвідомленні моральних та естетичних норм, прийнятих у суспільстві* – під мотиваційно-потребовою сферою особистості розуміється вся сукупність мотивів та потреб, які формуються і розвиваються протягом її життя. Тому головним завданням виховної роботи сучасної школи є формування морально розвиненої,

культурної особистості, яка мотивована на реалізацію свого творчого потенціалу в суспільстві, та має за потребу взаємодіяти з членами соціуму на засадах гуманізму та духовності [2, с. 18].

Невід'ємною частиною культурного суспільного життя людини є етикет, що складався століттями, та являє собою норми людського життя. Знання сучасного етикету розширює внутрішній світ людини, створює для неї можливості успішного спілкування в навколишньому світі.

Не можна охопити єдиними правилами етикету всі види, сторони та умови здійснення людського життя. Але ж усвідомлення типовості сфер суспільного життя і визначених ситуацій надало можливість виділити і згрупувати етикетні норми. Так, наприклад, існують правила поведінки в громадських місцях; службовий етикет; етикет знайомства, привітання, прощання; етикет різних видів спілкування; правила прийому, відвідування гостей, поведінки за столом; етикет стосунків між людьми різного віку, статі, соціального статусу, сімейний етикет. У кожній ситуації необхідно застосовувати певні норми і правила. В цілому ж, етикет виправданий єдиним моральним змістом і своїм смислом [6, с. 24].

Дотримання етикету учасниками педагогічного процесу сприяє встановленню успішних довірчих відносин між ними, що створює сприятливі умови для успішного виховання. Створюються умови для зміцнення в учнів морального потенціалу та естетичного сприйняття життя, людей, природи. Нарешті, дотримання етикету сприяє вдосконаленню особистості, що взяла на озброєння правила, в яких проявляється повага до людей і потреба самому бути приємним учасником спілкування, як ділового, так і особистісного [4, с. 10].

Друга педагогічна умова – *створення культурно-естетичного середовища в навчально-виховному закладі*. Культурно-естетичне середовище освітньої установи є не тільки важливим джерелом культурного розвитку особистості, але й ідейно-ціннісною атмосферою культурного становлення особистості, визначає духовно-моральний, творчий та інтелектуальний «клімат» навчального закладу, впливає на культурне середовище соціуму, при цьому відбувається взаємозбагачення цих середовищ [5, с. 205].

В основі змісту культурного середовища школи лежить система концептуальних поглядів, що реалізуються в гуманістичній парадигмі і пояснюють механізм становлення та реалізації педагогічних відносин, особистісного розвитку й формування культурної людини. При розгляді культурно-естетичного середовища школи розуміється така співорганізація всіх елементів навчально-виховного процесу, яка формує стиль, дух, атмосферу всього шкільного життя [7, с. 22].

Основним фактором розвитку культурно-естетичного середовища школи виступає становлення і вдосконалення педагогічної культури її

носіїв (педагогів, батьків). Культурне середовище школи формується поступово, з наповненням її компонентів ідеями і цінностями, змістом, методами і формами роботи, досвідом спільної життєдіяльності. Але все ж таки детермінуючим процесом розвитку культурно-естетичної середовища школи і особистості є педагогічний вплив. Він виражається в допомозі й підтримці дитини в його індивідуальному розвитку і саморозвитку; підтримці шкільних традицій, особистісно-значущих для дітей; в створенні умов для комунікативного забезпечення інтерактивної взаємодії з учнями і колегами; наданні допомоги в освоєнні правил життєдіяльності у школі, соціумі; реалізації культурного досвіду педагога в процесі спільної діяльності з дітьми та колегами; участі в організації колективного життя і самоврядування, розвитку нових спільнот у відповідності з культурними запитами школярів [3, с. 16].

Аналізуючи третю педагогічну умову – *організацію культурно-дозвіллевої діяльності школярів, націлену на закріплення знань, вмінь та навичок культурної поведінки*, зазначимо, що дозвілля є могутнім стимулом для культурного, творчого розвитку школярів, розквіту їх здібностей, розширення діапазону інтересів, гуманізації думок, почуттів та вчинків, творчої активності [1, с. 8].

Система культурно-дозвіллевої діяльності включає в себе такі складні компоненти, які самі є самостійними системами – це мережа установ культури різних типів (клубних закладів, парків культури та відпочинку, музеїв, палаців культури, центрів дозвілля, культурних комплексів, центрів народної творчості, кінотеатрів, стадіонів, бібліотек тощо). Прояснення основних принципів та функцій культурно-дозвіллевої діяльності дає зрозуміти, що сутністю культурно-дозвіллевої діяльності школярів є культурна взаємодія з навколишнім середовищем школярів у вільному для вибору роду занять і рівня активності просторово-часовому середовищі, детермінований внутрішньо (потребами, мотивами, установками, вибором форм і способів поведінки) і зовні (факторами, що породжують поведінку).

Головна функція виховання полягає в тому, щоб сформувати у підростаючого покоління моральну свідомість, стійку моральну поведінку і моральні почуття, відповідні сучасному способу життя; сформувати активну життєву позицію кожної людини, яка звикла керуватися у своїх вчинках, діях, відносинах почуттям громадського обов'язку. Зниження культурно-морального рівня суспільства в цілому веде до необхідності створення нових підходів і шляхів формування культури поведінки особистості, особливо в контексті загальнолюдських цінностей і норм поведінки. Як відомо, фундамент культури поведінки закладається в шкільному віці, що визначає подальший гармонійний розвиток особистості і суспільства в цілому. Все це вказує на потребу реорганізації навчально-

виховного процесу та впровадження в нього наступних педагогічних умов: сформованість мотиваційно-потребової сфери особистості школяра у збагаченні уявлень про етикет поведінки та усвідомленні моральних та естетичних норм, прийнятих в суспільстві; створення культурно-естетичного середовища в навчально-виховному закладі; організація культурно-дозвіллевої діяльності школярів, націленої на закріплення знань, вмінь та навичок культурної поведінки.

Перспективи подальшого дослідження полягають в розробці методики формування культури поведінки школярів у позакласній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчев І. І. Підготовка майбутнього вчителя до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. І. Бойчев. – Одеса, 2005. – 29 с.
2. Бондаревська Є. В. Сенс і стратегія особистісно-орієнтованого виховання / Є. В. Бондаревська / Педагогіка. – 2001. – № 1. – С. 17–24.
3. Дерев'янка Н. П. Теоретичні засади формування громадянської культури учнів загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н. П. Дерев'янка. – Луганськ, 2004. – 26 с.
4. Дорошенко К. Г. Виховання гуманістичного ідеалу старших підлітків у позакласній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / К. Г. Дорошенко. – Київ, 2003. – 26 с.
5. Коломинський Я. Л. Соціальна психологія шкільного класу : науко-метод. посібник для педагогів и психологів / Я. Л. Коломинський. – Минск: ООО «ФУА інформ», 2003. – 312 с.
6. Проценко О. П. Етикет як аксіологічний вимір культури поведінки і спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 09.00.07 «Логіка» / О. П. Проценко. – Київ, 2004. – 33 с.
7. Шулигіна Р. А. Формування культури спілкування старшокласників у виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Р. А. Шулигіна. – Київ, 2007. – 30 с.